

УДК 81'243:664(075)

DOI: <https://doi.org/10.32589/1817-8510.2021.2.235676>

Івлєва Катерина Сергіївна,

старший викладач кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID ID 0000-0002-9539-4086

kateryna.ivlieva@khp.edu.ua

Рейда Ольга Андріївна,

старший викладач кафедри іноземних мов
Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID ID 0000-0003-2227-7994

milarejda@meta.ua

Гулієва Діна Олександрівна,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID ID 0000-0001-8310-745X

dgulieva@ukr.net

ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

У статті зроблена спроба розкрити значення поняття «критичне мислення» та розглянути технологію розвитку у студентів вищої школи цього виду мислення на заняттях з іноземної мови. Зазначається, що здатність самостійно формувати навички та розвивати вміння і використовувати їх у процесі практичної діяльності, а не лише обсяг накопичених знань, грає сьогодні головну роль під час адаптації випускника закладу вищої освіти до реалій сучасного суспільства. З цієї причини застосування технології розвитку критичного мислення разом з традиційними формами діяльності у вищій школі у процесі навчання іноземної мови є очевидною необхідністю. У статті зазначено, що головною метою розвитку критичного мислення у студентів, які не мають сформованих навичок мислити критично, вважається розширення розумових компетенцій для ефективного вирішення соціальних, наукових і практичних завдань. Студенти закладів вищої освіти мають значний запас знань і достатній соціальний досвід. Вони здатні трансформувати наявні знання та вміння в компетенції, за умов високої мотивації до активної пізнавальної діяльності. Так завданням розвитку критичного мислення вважається розвиток пізнавальної активності студентів на основі логічного, дослідницького досвіду викладання курсу іноземної мови у вищій школі розкриваються можливості розвитку та розглядаються стратегії формування критичного мислення студентів на заняттях з іноземної мови (анотація, попередній перегляд, контекстуалізація, складання питань, рефлексія, оцінювальне судження, порівняння та зіставлення). У статті запропоновані певні методи, які сприяють розвитку критичного мислення на різних етапах навчання (Basket of ideas, concepts; Cluster; Margin notes; Cinquain making; Training brainstorming; Essay writing). Зроблено висновки про те, що використання технології розвитку критичного мислення на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти дозволяє значно збільшити час мовної практики для кожного окремого студента,

допомагає засвоювати матеріал усіма учасниками групи, вирішує різноманітні виховні та розвивальні завдання. Викладач стає організатором самостійної навчально-пізнавальної, комунікативної, творчої діяльності студентів, у нього з'являються можливості для вдосконалення процесу навчання, розвитку комунікативної компетенції студентів, цілісного розвитку їх особистості.

Ключові слова: комунікативна компетенція; критичне мислення; педагогічна технологія; іноземна мова; педагогічний прийом; професійна діяльність; заклад вищої освіти.

Івлєва Катерина Сергіївна,

старший преподаватель кафедры интеллектуальных
компьютерных систем,

Национальный технический университет «Харьковский
политехнический институт»

ORCID ID 0000-0002-9539-4086

kateryna.ivlieva@khp.edu.ua

Рейда Ольга Андреевна,

старший преподаватель кафедры иностранных языков,
Белоцерковский национальный аграрный университет

ORCID ID 0000-0003-2227-7994

milarejda@meta.ua

Гулиева Дина Александровна,

кандидат филологических наук,
доцент кафедры интеллектуальных компьютерных систем,
Национальный технический университет «Харьковский

политехнический институт»

ORCID ID 0000-0001-8310-745X

dgulieva@ukr.net

ВНЕДРЕНИЕ ТЕХНОЛОГИИ РАЗВИТИЯ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

В статье сделана попытка раскрыть сущность понятия «критическое мышление» и рассмотреть технологию развития у студентов высшей школы данного

вида мышления на занятиях по иностранному языку. Отмечается, что способность самостоятельно приобретать навыки и умения, а также использовать их в процессе практической деятельности, а не только объем накопленных знаний, играет сегодня главную роль при адаптации выпускника высшего учебного заведения к реалиям современного общества. Поэтому применение технологии развития критического мышления вместе с традиционными формами деятельности в высшей школе в процессе обучения иностранному языку рассматривается как очевидная необходимость. В статье отмечено, что главной целью развития критического мышления у студентов, которые не имеют сформированных навыков мыслить критически, считается расширение умственных компетенций с целью эффективного решения социальных, научных и практических задач. Студенты вузов имеют значительный запас знаний и достаточный социальный опыт. Они способны трансформировать имеющиеся знания и умения в компетенции, при условии высокой мотивации к активной познавательной деятельности. Таким образом, задачей развития критического мышления считается развитие познавательной активности студентов на основе логического, исследовательского и критического мышления. На основе анализа практического опыта преподавания курса иностранного языка в высшей школе раскрываются возможности развития и рассматриваются стратегии формирования критического мышления студентов на занятиях по иностранному языку (аннотация, предварительный просмотр, контекстуализация, составление собственных вопросов, рефлексия, оценочное суждение, сравнение и сопоставление). В статье предложены определенные методы, которые способствуют развитию критического мышления на разных этапах обучения (Basket of ideas, concepts; Cluster; Margin notes; Cinquain making; Training brainstorming; Essay writing). Сделан вывод о том, что использование технологии развития критического мышления на занятиях по иностранному языку в вузах позволяет значительно увеличить время языковой практики для каждого студента, помогает усваивать материал всем участникам группы, решает разнообразные воспитательные и развивающие задачи. Преподаватель становится организатором самостоятельной учебно-познавательной, коммуникативной, творческой деятельности студентов, у него появляются возможности для совершенствования процесса обучения, развития коммуникативной компетенции учащихся, целостного развития их личности.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция; критическое мышление; педагогическая технология; иностранный язык; педагогический прием; профессиональная деятельность; высшее учебное заведение.

Ivlieva, Kateryna,

Senior Lecturer, Department of Intelligent Computer Systems,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
ORCID ID 0000-0002-9539-4086
kateryna.ivlieva@khpj.edu.ua

Rejda, Olga,

Senior Lecturer, Foreign Languages Department,
Bila Tserkva National Agrarian University
ORCID ID 0000-0003-2227-7994
milarejda@meta.ua

Gulieva, Dina,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor, Department of Intelligent Computer
Systems,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
ORCID ID 0000-0001-8310-745X
dgulieva@ukr.net

TECHNOLOGY IMPLEMENTATION OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT IN THE PROCESS OF TEACHING ENGLISH IN HIGHER SCHOOL

The article attempts to reveal the essence of the concept «critical thinking» and to consider the development of this kind of thinking in higher school students at foreign language classes. It is noted that the ability to acquire skills independently and use them in practical activities, and not only the amount of acquired knowledge, has an essential role to play in the adaptation of a graduate to the realities of modern society. Therefore, the critical thinking technology applying, as well as the traditional forms of activity in higher education in the process of foreign language teaching, is seen as a clear necessity. The article notes that the main purpose of critical thinking development of students who do not have the developed skills to think critically is to extend the mental competence to solve social, scientific and practical problems effectively. Students of higher educational establishments have a range of considerable knowledge and sufficient social experience. They are able to transform the existing knowledge and skills into competencies, provided that they are highly motivated and there are active cognitive activities. Thus, the task of teaching critical thinking skills is to develop the cognitive activity of students based on logical, research and critical thinking. On the basis of the analysis of the practical experience of a foreign language course teaching in a higher school, the development opportunities are revealed and strategies of the critical thinking development of students in foreign language classes are considered (annotation, preview, contextualization, self-questioning, reflexion, evaluative judgment, comparison and contrasting). Certain methods, promoting critical thinking at different stages of learning have been proposed in the paper (Basket of ideas, concepts; Cluster; Margin notes; Cinquain making; Training brainstorming; Essay writing). It has been concluded that the critical thinking technology applied at foreign language classes at higher schools significantly increases the time of language practice for each student, helps to facilitate their learning acquisition, addresses a wide range of educational and developmental tasks. The teacher becomes an organizer of students' independent educational, communicative and creative activities and has the opportunity to improve the learning process, develop students' communicative skills and develop their personality comprehensively.

Key words: communicative competence; critical thinking; pedagogical technology; foreign language; pedagogical tool; professional activity; higher educational establishment.

Постановка проблеми. Сучасна професійна спільнота до випускників закладів вищої освіти висуває вимоги, які безпосередньо пов'язані з високим рівнем володіння молодими фахівцями іноземною мовою. Майбутні спеціалісти повинні вміти не тільки читати й перекладати фахову літературу іноземною мовою, а й сприймати на слух навчальні лекції, доповіді на конференціях і семінарах, підтримувати бесіду, здійснювати відбір необхідної іншомовної інформації в Інтернеті, мати досвід у підготовці та проведенні презентацій іноземною мовою. Головним завданням навчання іноземної мови є формування у студентів вищої школи комунікативної компетенції, що означає опанування мовою як засобом міжкультурної комунікації, формування умінь застосовувати мову як механізм у діалозі культур сучасного світу.

Щоб допомогти студентам досягти комунікативної компетенції – комунікативних умінь, які формуються на основі мовних знань і навичок, викладач, насамперед, має використовувати новітні методи навчання іноземної мови.

Успішність професійної діяльності значною мірою залежить від уміння фахівця зосередити зусилля на виконанні своїх функцій. Сьогодні професіонал має швидко і належним чином освоїти нові технології та новий зміст професійної діяльності. Отже, під час підготовки майбутнього фахівця у закладах вищої освіти потрібно готувати його до діяльності в умовах концентрації часу та зусиль. Здатність самостійно оволодіти навичками й вміннями та використовувати їх у процесі практичної діяльності, а не лише обсяг накопичених знань, грає сьогодні головну роль під час адаптації випускника закладу вищої освіти до реалій сучасного суспільства. З цієї причини застосування технології розвитку критичного мислення разом із традиційними формами діяльності у вищій школі у процесі навчання іноземній мові є очевидною необхідністю.

Вивчення державних освітніх стандартів, навчальних планів і програм закладів вищої освіти дозволяє виявити значущість розвитку критичного мислення студентів у період навчання в закладі вищої освіти. Аналіз їхньої практичної діяльності свідчить про зростання потреби у вихованні майбутніх спеціалістів, що можуть критично мислити. Формування критичного мислення у студентів дозволить майбутнім фахівцям гнучко адаптуватися в сучасному інформаційному просторі, а вміння зрозуміти й аналізувати інформацію іноземною мовою дозволяє досягти цієї мети.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз сучасних досліджень різних аспектів розвитку та формування критичного мислення на філософському, соціальному, психологічному та педагогічному рівнях вказує на актуальність проблеми й інтерес вчених до вирішення ряду визначених завдань. Загальнометодологічні питання розвитку рефлексивного мислення розглядаються в роботах М.М. Бахтіна, Л.С. Виготського, Д. Дьюї, А.Ф. Лосева. У психолого-педагогічних дослідженнях критичне мислення характеризується як окрема властивість особистості (Л.С. Виготський, Ю.А. Самарін, Б.М. Теплов), як уміння, навичка розумової діяльності (С.І. Векслер, А.А. Смирнов, Б.М. Теплов), а також як особистісно та соціально-значущий феномен, пріоритетний у галузі освіти. Про склад критичного мислення, його структуру, цілі, характеристики, стандарти, елементи висвітлюється у працях С. Брукфілда, А.В. Бутенко, Л.С. Виготського, С.А. Король, А.Н. Леонтьєва, А.А. Матюшкіна, Р. Пола, К. Поппер, Д. Рассела, Дж. Стіла, Ч. Темпла,

П. Фасіоне, Д. Халперна та інших. Питаннями формування критичного мислення студентів займалися А.В. Бутенко, В.А. Попкова. Проблеми розвитку та формування критичного мислення студентів закладів вищої освіти логічно пов'язані з питаннями розвитку їх креативності, творчості, самоактуалізації, самостійності мислення та представлені в роботах Дж. Гілфорда, А.М. Матюшкіна, О.К. Тихомирова та інших. Із цим напрямком тісно пов'язані розробки Т.В. Кудрявцева та М.Н. Скаткіна.

Аналіз проведених досліджень з виявлення ефективних шляхів розвитку критичного мислення студентів показує що, незважаючи на величезну теоретичну та практичну значущість сучасних методик навчання, вони недостатньо висвітлюють аспекти проблеми.

Отже, актуальність досліджуваної теми визначається реальними потребами вітчизняної освіти наявними на сьогодні в системі вищої освіти суперечностями:

– якістю підготовки майбутніх фахівців і низьким рівнем у більшості з них критичного мислення; визнанням необхідності розвитку критичного мислення сучасної людини та нерозробленістю змісту, технології, відсутністю моделі, критеріальної основи розвитку критичного мислення студентів закладів вищої освіти;

– потенційними можливостями іноземної мови як засобу розвитку критичного мислення студентів закладів вищої освіти та недостатньою розробкою теорії і практики їх реалізації.

Мета статті – розкрити значення поняття «критичне мислення» та розглянути технологію розвитку у студентів вищої школи цього виду мислення; виявити можливості розвитку критичного мислення студентів і розглянути стратегії розвитку критичного мислення на заняттях з іноземної мови; запропонувати певні методи, які сприяють розвитку критичного мислення на різних етапах навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Критичне мислення розглядається як один із видів розумової діяльності людини. Воно характеризується значним ступенем сприйняття, осмислення, об'єктивним підходом до інформативного поля навколо нього. Дослідники цього питання виділяють такі цілі методики розвитку критичного мислення:

1. Розвивати стиль мислення нового зразка, а саме мислення, яке характеризується відкритістю, гнучкістю, усвідомленням внутрішньої багатозначності позиції і точок зору, альтернативністю рішень, які приймаються.

2. Формувати основні якості особистості – критичне мислення, комунікативність, новаторство, мобільність, незалежність, терпимість, відповідальність за самостійний вибір і результати своєї роботи.

3. Формувати аналітичне мислення.

4. Удосконалювати культуру читання, яка охоплює здатність орієнтуватися в інформаційних джерелах, правильно розуміти прочитане, класифікувати отриману інформацію щодо її значущості, не враховувати другорядну, розглядати нові знання критично, робити підсумки й узагальнювати.

5. Активізувати самостійну пошукову креативну діяльність.

Завданням цієї методики є навчання студентів читання, в ході якого інформація, наявна в тексті, розуміється, осмислюється та зіставляється з власним досвідом.

У процесі застосування цієї методики значна увага приділяється розвитку здібностей студентів формулювати свої думки письмово. Така технологія дозволяє студентам застосовувати всі засоби роботи з інформацією самостійно, так вони починають навчати себе самі.

Технологія розвитку критичного мислення включає цілі, завдання, принципи побудови, етапи й умови формування, методи, способи та засоби розвитку мислення, форми організації діяльності студентів і критерії оцінювання результатів. Основною метою розвитку критичного мислення у студентів, які не мають сформованих навичок мислити критично, ми вважаємо розширення розумових компетенцій для ефективного вирішення соціальних, наукових і практичних завдань. Студенти закладів вищої освіти мають значний запас знань і достатній соціальний досвід. Вони здатні трансформувати наявні знання та вміння в компетенції, за умови високої мотивації до активної пізнавальної діяльності. Отож, завданням розвитку критичного мислення можна вважати розвиток пізнавальної активності студентів на основі логічного, дослідницького та критичного мислення.

Технологія розвитку критичного мислення має свої принципи побудови, що ґрунтуються на таких особливостях розумової діяльності, як здатність мислити критично (Власова, 2010, с. 25). Вони вважаються головними у процесі конструювання технології формування критичного мислення, тому що проблемне та критичне мислення насамперед характеризується загальними властивостями, методами і засобами навчання. До загальнодидактичних принципів належать: інформаційна насиченість навчального та практичного матеріалу для використання аргументів, доказів або спростувань, що засновані на конкретних фактах, джерелах, даних; соціальна обумовленість предмета осмислення; комунікативність у процесі осмислення проблеми та її обговорення; проблемність змісту навчального матеріалу; мотивація та потреба в знанні; науковість, вірогідність і доступність інформації; проектування професійних ситуацій в освітній процес із метою актуалізації отриманих

знань за фахом; наступність розвитку мислення; організація роботи з інформаційними ресурсами (зокрема, з Інтернетом).

Для формування критичного мислення у студентів в освітньому процесі необхідним є створення відповідного освітнього середовища. Розвиток критичного мислення доцільно здійснювати у певній предметній діяльності. Заняття з іноземної мови сприяють формуванню критичного мислення. Це стає можливим при використанні великого за обсягом і різноманітного за змістом текстового матеріалу, шляхом читання іншомовної літератури. Це надає педагогу можливість розвивати особистість студента у процесі безпосереднього навчання іноземної мови, у результаті чого відбувається формування комунікативної компетенції, яка забезпечує комфортні умови для пізнавальної діяльності та самовдосконалення. Викладач мотивує інтереси студента, розвиває у нього бажання практично використовувати іноземну мову. Опановуючи нову інформацію, студенти вчаться розглядати її з різних точок зору, робити висновки щодо її цінності й точності, що лежить в основі розвитку критичності мислення. На заняттях з іноземної мови важливо використовувати інформацію, на основі якої студент має усвідомлювати, що вивчення іноземної мови більшою мірою пов'язане з його особистістю та професійними інтересами.

Аналіз досвіду вітчизняних викладачів іноземної мови також свідчать про те, що критичне мислення, якщо і розвивається, то найчастіше на основі читання та письма, рідше – говоріння. Але викладачі погоджуються, що стратегії розвитку критичного мислення під час навчання читання, що застосовуються на заняттях з іноземної мови, можуть успішно використовуватися не тільки в інших видах мовленнєвої діяльності, а й на інших предметах (Кравченко, 2011, с. 142). Наведемо приклади стратегій розвитку критичного мислення, які можна використовувати на заняттях з іноземної мови у закладах вищої освіти.

Анотація виконується безпосередньо на сторінках навчального іншомовного тексту. Вона містить підкреслення ключових слів, написання коментаря чи питань на полях; висновки до окремих частин тексту, висування гіпотез за допомогою ліній різного кольору та стрілок, нумерацію послідовності подій, позначки всього того, що є незвичайним або суперечним.

Попередній перегляд готує студентів до розуміння нової інформації, знайомство з нею перед читанням. Цей етап допомагає зрозуміти тему чи структуру нового навчального матеріалу. У цьому випадку нову інформацію можна почерпнути із заголовка чи переглядового читання.

Контекстуалізація – це осмислення тексту в рамках історичного, біографічного чи культурного контексту.

У процесі читання тексту студенти розглядають і оцінюють події крізь призму свого особистого життєвого досвіду, часто забуваючи про те, що в тексті описуються події минулого і для його критичної оцінки необхідно зрозуміти різницю між сучасними уявленнями й тими, які були невід'ємною рисою минулого з його системою цінностей та особливостями.

Складання питань до тексту дозволяє студентам глибше проникнути у зміст тексту та краще запам'ятати прочитаний матеріал. Причому кожне питання має бути сформульоване самостійно і зосереджене на основній ідеї тексту.

Рефлексія – це осмислення тексту на особистісному рівні. Рекомендується робити особливі позначки на полях тексту, якщо його зміст не відповідає переконанням студентів або їх точці зору.

Виклад у загальних рисах і стислий виклад, попри згадану ідентичність формулювань, ідеться про різні, хоча і пов'язані види діяльності. *Виклад у загальних рисах* може бути частиною процесу анотування. Ідеться про розуміння відмінностей головних ідей тексту, а також подій, які підтверджують ці ідеї. *Стислий виклад* не обмежується простим перерахуванням ідей, а повністю реконструює текст і представляє його у новому вигляді, на основі його творчого переосмислення, що демонструє критичне розуміння прочитаного.

Оцінювальне судження щодо тексту використовується для формування вміння висувати гіпотезу, робити висновки, спираючись на конкретні факти, що містяться у прочитаному матеріалі у прямому і завуальованому вигляді у формі підтексту. Саме розуміння імплікації є глибинним осмисленням матеріалу.

Порівняння і зіставлення подібних за темами текстів дозволяє студентам краще проникнути в їх тематичні особливості, а найголовніше, навчитися робити висновки на основі використання різних джерел інформації.

Також на заняттях з іноземної мови у закладі вищої освіти доцільно використовувати не тільки вищезгадані види стратегій, але й інші певні засоби та методи, які сприяють розвитку критичного мислення на різних етапах навчання:

– створення кластерів при введенні нових тем, що формують асоціативне поле, яке, по суті, є мозковим штурмом;

– визначення причинно-наслідкових зв'язків взаємин головних героїв, висловлювання умовиводів на основі особистої інтерпретації;

– створення медіатекстів, оголошень, написання продовження оповідань або власної кінцівки;

– визначення факту та вигадки, простежування зв'язків між змістом літературного тексту, особистим досвідом студента і реальним світом та інше (Власова, 2010, с. 27).

Розглянемо деякі методи, які сприяють розвитку критичного мислення на різних етапах навчання іноземної мови докладніше.

«*Basket of ideas, concepts*» застосовується з метою організації індивідуальної та групової діяльності студентів на початку заняття. Цей метод надає можливість викладачеві дізнатися думки студентів щодо заданої теми. Процес обміну інформацією можна проводити за таким планом:

1. Кожен студент письмово відповідає на пряме запитання за заданою проблемою. Робота індивідуальна і триває 1-2 хвилини.

2. Далі студенти обмінюються інформацією в парах або групах. Дискусія має бути організованою і тривати не більше 3 хвилин.

3. Після цього кожній групі студентів пропонується озвучити одне зведення, факт, не згадуючи вже відомі – тобто відбувається формування списку ідей.

4. Усю інформацію викладач «скидає в кошик» як тези. У кошику може опинитися будь-яка інформація, яка має безпосереднє відношення до заданої теми.

Наприклад: Before reading the text «Gadgets in modern life», the students are proposed to answer the questions: 1. What is the gadget you have bought or been given most recently? 2. What do you like and dislike about it? 3. Do you think that you spend too much time on a computer? Why? Why not?

«*Cluster*». Студенту пропонується записати ключове поняття, а від нього накреслити стрілки у різні боки. Такі стрілки об'єднують певне слово з іншими, від яких стрілки розходяться далі й далі. Метою цієї технології є класифікація вже отриманих знань на тему, вона тісно пов'язана з попередньою технологією «basket», оскільки саме вміст «кошика» найчастіше потрібно систематизувати. Кластер використовується з метою стимуляції розумової діяльності, структурування навчального матеріалу, підбивання підсумків того, що вивчили студенти. Цю технологію можна застосовувати для організації самостійної та групової роботи і в аудиторії, і самостійно.

Використовуючи метод «*Margin notes*», студент має можливість відстежувати своє розуміння прочитаної інформації. Студентам пропонується список маркувальних знаків, які вони можуть ставити на полях у процесі читання певного тексту, позначаючи окремі завдання або пропозиції, наприклад: якщо студент уже володіє інформацією, яка зустрічається в тексті, він позначає її (+); нову інформацію він зазначає (*). Якщо студент не згоден із будь-яким твердженням або висловлюванням, він ставить (-). Знак (?) ставиться, коли студенту інформація здається незрозумілою чи потрібно отримати додаткові відомості, щоб зрозуміти текст або завдання.

Застосовуючи на практиці цей метод, студент уважно й активно вчитується у завдання або текст,

відстежує власне розуміння інформації. Як правило, студенти пропускають незнайоме слово чи вислів, а в цьому разі (?) зобов'язує їх бути більш уважними та позначати те, що незрозуміло. Застосування знаків маркування дає можливість зіставити нову інформацію з тією, що вже відома. Використовуючи на практиці метод, викладачеві слід заздалегідь визначити текст або його фрагмент, який студенти будуть маркувати, потім пояснити принципи розміщення маркувальних символів, визначити чітко час, відведений на це завдання.

Метод «*Cinquain making*» вимагає від студента узагальнити академічний матеріал, інформацію, що дає можливість рефлексувати. Принципи написання сінквейна такі:

Перший рядок – іменник (тема сінквейна). Другий рядок – два прикметники, що розкривають тему сінквейна. Третій рядок – три дієслова, які описують дії, що відносяться до теми сінквейна. Четвертий рядок – фраза чи речення з декількох слів, за допомогою яких студент висловлює власне ставлення до теми. П'ятий рядок – це слово-резюме, яке представляє нову інтерпретацію теми та надає можливість висловити власну думку щодо теми. Насамперед викладач має пояснити правила написання сінквейна, навести приклад кількох сінквейнів. Потім визначається тема сінквейна та пропонується час, який відводиться на цей вид діяльності.

Тема «Engineering»

1. Engineers.
2. Important, reliable.
3. To work, to develop, to create.
4. Many areas, new ideas, to change the world, technologies.
5. Modern world.

Тема «Natural world»

1. Weather, climate.
2. Extreme, natural.
3. To tidy up, to pick, to plant.
4. Landfill site, green issues, recycling waste, breaking environmental laws.
5. Global warming.

Головним завданням «*Training brainstorming*» є нормування креативного типу мислення у студентів, тому відбір теми для його проведення безпосередньо залежить від кількості можливих альтернатив розв'язання певної проблеми. Як правило, діяльність організовується в групах із 5-7 студентів. На першому етапі студенти формують так звані «банк ідей», у якому знаходяться можливі розв'язання заданої проблеми. Всі пропозиції відзначаються на дошці. Не дозволяється критикувати чи коментувати пропозиції. Час на виконання – приблизно 15 хвилин. На другому етапі студенти обговорюють свої ідеї та пропозиції усі разом. На третьому етапі їм

пропонується вибрати найперспективніші рішення. Третій етап доцільно проводити на наступному занятті.

Метод «*Essay writing*». Написання есе – це вільний виклад своїх думок на задану тему. Оцінюючи виконання роботи щодо написання есе, береться до уваги самостійність, прояв індивідуальності, дискусійність, унікальність розв'язання питання, які аргументи наводяться. Як правило, есе студенти пишуть в аудиторії вже після того, як обговорили проблему. На це завдання надається не більше 5 хвилин.

Наприклад: Write an article on the following topic: «Electronic books are becoming more and more popular. Some people say that e-books are going to replace traditional books in the future, while others are convinced that print books will never disappear».

Отже, використання технології формування критичного мислення на заняттях з іноземної мови забезпечує студентів можливостями:

- підвищити ефективність сприйняття навчальної іншомовної інформації;
- викликати значний інтерес як до досліджуваного матеріалу, так і до самого процесу вивчення іноземної мови;
- сформувати у студентів вміння критично мислити;
- розвивати вміння відповідально ставитися до власного навчання;
- сформувати навички у студентів працювати у співробітництві з іншими студентами та викладачем;
- підвищити якість іншомовної освіти студентів.

За допомогою технології розвитку критичного мислення на заняттях з іноземної мови викладач має можливість:

- відтворити в аудиторії атмосферу відкритості та відповідального співробітництва;
- використовувати модель навчання та систему результативних методів, які допоможуть сформувати критичне мислення та розвинути самостійність у студентів у процесі навчання іноземній мові;
- стати практиками, які вміють грамотно аналізувати свою діяльність;
- стати джерелом цінної професійної інформації для інших викладачів.

Але викладач, який працює в рамках технології розвитку критичного мислення, має усвідомлювати, що успіх і результативність його діяльності залежить від правильно обраного інформативного матеріалу, який сприяє формуванню критичного мислення та методу (окремого засобу, стратегії) заняття.

Завдяки технології розвитку критичного мислення в освітньому процесі, відбувається поєднання різноманітних видів інтелектуальної діяльності з мистецтвом спілкування. У зв'язку з великим

вибором засобів та методів, що входять в обрану технологію, кожен викладач має змогу вибрати ті, які близькі йому, не виходячи за межі рамкового підходу цієї технології.

Однак спостерігаються можливі ризики застосування технології критичного мислення:

– недостатнє володіння викладачем засобами організації освітньої діяльності може призвести до дезорганізації;

– недостатнє інструктування студентів тягне за собою нерозуміння суті завдань;

– недостатня мотивація студентів унеможливує виникнення інтересу як до теми, так і до форми роботи.

Отже, використання технології критичного мислення на заняттях з іноземної мови дозволяє збільшити час мовної практики для кожного студента, допомагає засвоювати матеріал усіма учасниками групи, вирішує різноманітні виховні та розвивальні завдання. Викладач стає організатором самостійної навчально-пізнавальної, комунікативної, творчої діяльності студентів, у нього з'являються можливості для вдосконалення процесу навчання, розвитку комунікативної компетенції, цілісного розвитку їх особистості.

Результати дослідження. Технологія розвитку критичного мислення розглядається дослідниками як інновація-модернізація. Використання цієї технології у процесі навчання іноземній мові у закладах вищої освіти не призводить до її організаційної трансформації, тобто застосування технології цілком здійснюється в рамках традиційних форм навчання. Ця технологія не розрахована лише на заучування, а насамперед на вдумливий креативний процес, на постановку задачі й пошук творчих рішень. Студенти навчаються не тільки працювати з текстом, але й розглядати інформацію під різними кутами, визначати у тексті суперечності та види структур, які присутні в ньому, обґрунтовувати власну точку зору, але також і формувати свою думку, висловлюватися чітко та рішуче, продуктивно взаємодіяти у команді й самостійно трансформувати набуті знання і навички щодо вирішення нового завдання, проблеми та пошуку інноваційних рішень.

Використання технології розвитку критичного мислення та її компонентів у процесі викладання іноземної мови у закладах вищої освіти надає можливість зробити висновок про її ефективність під час формування інтелектуальних здібностей студентів і розвитку навичок розумових операцій. Набуті навички й вміння дозволяють студентам збільшити результативність сприйняття інформації та підвищують зацікавленість як до навчального матеріалу, так і до самого процесу навчання; зрозуміти характерні риси критичного мислення та відповідально ставитися

до власного утворення. У процесі використання різних імітаційних технік і вправ тренуються особистісні якості студентів, з'являються можливості для самовираження та спілкування іноземною мовою. Це доводить ефективність використання освітніх технологій з метою формування критичного мислення у студентів у навчально-виховному процесі закладу вищої освіти, що забезпечує сучасну якість освіти на основі збереження його фундаментальності.

Перспективи подальших досліджень. У перспективі подальших розвідок пропонуємо реалізацію відомих педагогічних технологій, які сприяють розвитку критичного мислення шляхом проведення науково-педагогічного експерименту. Є підстави для здійснення поділу студентів із відносно однаковим рівнем володіння іноземною мовою та виявлення найбільш ефективних і доцільних методів розвитку критичного мислення та формування внутрішньої і зовнішньої мотивації, що сприяє адаптації студентів до вимог реальної професійної діяльності.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Власова, Е. Б. (2010). Развитие критического мышления при обучении английскому языку. *ИЯШ, 10*, 24-28.
- Зимняя, И. А. (2000). *Педагогическая психология*. Москва: Логос.
- Кравченко, Е. В. (2011). Аннотирование как вид учебно-методической деятельности при обучении иностранному языку. *Освіта, наука, виробництво: інтеграційні процеси в умовах інформаційного суспільства, 8*, 141-145.
- Краевский, В. В. (2009). Науки об образовании и наука об образовании (методологические проблемы современной педагогики). *Вопросы философии, 3*, 21-23.
- Николаева, С. Ю., Соловей, М. И., & Головач, Ю. В. (2001). *Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання): проєкт*. Київ: Київський державний лінгвістичний університет.

REFERENCES

- Vlasova, E. B. (2010). Razvitiye kriticheskogo myshleniya pri obuchenii angliyskomu yazyku. *IYaSh, 10*, 24-28.
- Zimnyaya, I. A. (2000). *Pedagogicheskaya psikhologiya*. Moskva: Logos.
- Kravchenko, E.V. (2011). Annotirovaniye kak vid uchebno-metodicheskoy deyatel'nosti pri obuchenii inostrannomu yazyku. *Osvita, nauka, vyrobnystvo: intehratsiyni protsesy v umovakh informatsiynoho suspilstva, 8*, 141-145.
- Kraevskiy, V. V. (2009). Nauki ob obrazovanii i nauka ob obrazovanii (metodologicheskie problemy sovremennoy pedagogiki). *Voprosy filosofii, 3*, 21-23.
- Nikolaieva, S. Yu., Solovey, M. I., & Holovach, Yu. V. (2001). *Prohrama z anhliys'koyi movy dlya universytetiv / instytutiv (p'iatyrychnyy kurs navchannya): proekt*. Kyiv: Kyivskyy derzhavnyy linhvistychnyy universytet.

Отримано 18.08.2020 р.